

МАТЕРІАЛИ ДЛЯ ОСВІТЯН

МІСТО ГОВОРИТЬ. НАВЧАЛЬНА ГРА ПРО ПРАКТИКИ ПАМ'ЯТАННЯ В МІСЬКОМУ ПРОСТОРІ

Проект «ReHERIT: спільна відповідальність за спільну спадщину» — проект з переосмислення, актуалізації та розвитку потенціалу матеріальної та нематеріальної культурної спадщини Умані та Львова разом з іншими містами України. Метою проекту є робота з потенціалом культурної спадщини для економічного, туристичного, культурного та освітнього розвитку міст, налагодження комунікації між органами влади, неурядовими організаціями, місцевими жителями.

Гра є частиною практичної програми «Розробка та пілотування матеріалів та методичних напрацювань для вчителів зі складних тем спільної історії Львова та Умані», розробленої в межах проекту «ReHERIT: спільна відповідальність за спільну спадщину».

Розробники: Ірина Магдиш, Христина Бойко.

Подяка: Наталя Отріщенко, Мар'яна Мазурак, Вікторія Панас, Ірина Склокіна, Тарас Назарук

Місто має багато шарів, які приховують або відкривають історії з минулого. Місто говорить із нами через пам'ятники, меморіали, міську скульптуру, комеморативні простори та місця "не-пам'яті". Деякі місця запрошують до взаємодії, переосмислення та інтерпретації, інші промовляють до нас згори і пропонують лише одне прочитання. Разом усі ці простори та об'єкти творять мову, якою місто розповідає про власне минуле. Проте ця розповідь не пишеться однією мовою, бо формується різними людьми і групами. Місто говорить голосами мешканців і мешканок, які живуть тут і тепер, але не завжди відображає внесок тих спільнот, які тут жили протягом століть. Місто говорить про події, людей, про трагічне минуле, про те, чим хоче пишатись, і те, що хоче затерти і забути. Місто може про когось кричати, про щось шепотіти або ж мовчати.

Часто маркери в просторі промовляють до нас інтенсивніше, ніж підручник чи академічне дослідження. Інколи місця "не-пам'яті" говорять голосніше, ніж масштабні скульптури на постаментах. Символічні простори міста можуть розповісти нам про політику пам'яті, про ідеології, про пам'ять соціальних груп, про минуле, яке ми героїзуємо і минуле, яке ми не хочемо пам'ятати. Часто ці місця закликають до формулювання запитань, рідше дають однозначну відповідь.

Про ідею

Навчальна гра про символічний простір міста - запрошення подивитися на звичні міські маршрути з різних перспектив, можливість бачити втілену пам'ять та відчитувати змісти.

В оптиці - пам'ятники, меморіали, комеморативні простори, фігури міського пейзажу та публічні місця навколо них. Символи, що виступають ідентифікаторами, сучасним зрізом, який показує нашу дистанцію до подій минулого.

Чим є ця гра

- Можливістю через ігрову механіку проблематизувати тему спадщини в міському просторі
- Вибіркою місць і об'єктів з описами, які показують сучасний зріз того, як місто пам'ятає чи не хоче пам'ятати
- Розмовою про типи маркерів у міському просторі, альтернативні форми пам'ятання та приклади практик з інших міст
- Згадкою про події та людей, які можемо відчитати з міських об'єктів чи просторів
- Суб'єктивною вибіркою суджень та фактів
- Запрошенням формулювати запитання та спільно шукати відповіді

Чим не є ця гра

- Довідником, що містить абсолютно всі пам'ятки, пам'ятники, меморіали чи скульптури, які існують у Львові
- Вичерпним переліком фактів про кожен із просторів
- Спробою переконати і дати однозначні відповіді на всі запитання

Фокуси та рамки

- Багатокультурна спільна спадщина міста
- Місця "не-пам'яті" - ніяк не позначені і не марковані, але які нагадують нам про події минулого
- Конфліктні, незручні чи неоднозначні монументи
- Інші форми пам'ятання, комеморації чи вшанування у місті
- Явища, практики та процеси, які відбуваються навколо пам'ятників
- Люди, яких пам'ятають, кого бачать і не бачать, які творять пам'ять у місті
- Процеси інтерпретації спадщини
- Ієрархії, які стоять за створенням монументів (політика, ідеологія, люди, комерція, мистецька цінність)

Правила гри

Візьміть картку. Переверніть пісочний годинник і протягом 30 секунд (або 1 хвилини) уважно розгляньте зображення і текст.

По завершенні часу передайте картку іншому гравцеві.

Киньте ігровий кубик і дайте відповідь на питання на звороті картки, яке відповідає цифрі на кубіку.

Інший гравець повинен зачитати питання і звірити відповідь з картинкою на картці.

Якщо відповідь правильна, то картка повинна залишитися у гравця, який відповідав.

Якщо неправильна, то картка повертається в колоду.

Виграє той, хто по завершенні гри матиме найбільше карток.

(Всі відповіді на питання зображені на картках)

Гра рекомендована для дітей віком від 10 років та дорослих
Гра розрахована на двох і більше гравців (можна грати як самотійно, так і командами)
Гра адаптивна до використання з іншими правилами (можна збільшувати час, доповнювати своїми питаннями тощо)

*У візуалізації карток використані матеріали з Міського медіаархіву Центру міської історії, а також зображення з відкритих ресурсів.

Невидимі історії у пам'яті міста. Історія Кристини Хігер

Кристина Хігер,
восьмирічна дівчинка, яка
14 місяців переховувалась
із родиною у каналізації

Інженер каналізації, поляк
Леопольд Соха
допомагав євреям вижити
в "під землею"

Найменша труба, якою
пересувалася сім'я Хігерів

Люк на перетині вулиць Сербська-Валова.
Туди кидали картоплю євреям, що
переховувалися "під землею"
у **1943-1944** роках

Під час Голокосту у Львові
зі **160 000** львівських євреїв
вижило менше **1 000**

Спогади Кристини Хігер – у книзі
"Дівчинка у зеленому светрику" і
фільмі "У темряві"

1

Термін на означення масового знищення єврейського народу в часи Другої світової війни?

2

Діаметр найменшої труби у львівській каналізації, якою пересувалася сім'я Хіґерів ?

3

Скільки місяців восьмирічна дівчинка Кристина Хіґер ховалася у каналізації?

4

Яку роль відіграв люк на перетині вулиць Сербська-Валова?

5

Яка роль Леопольда Сохи в цій моторошній історії?

6

Як називається книга спогадів Кристини Хіґер про трагічні події Голокосту у Львові?

Сквер Гідності. Громадський простір як спосіб пам'ятання

РЕВОЛЮЦІЯ
ГІДНОСТІ

На хвилі подій
Революції Гідності
2013 - 2014 року

Учні сусідньої школи
доеднались
до проектування

Мешканці створили
Громадську
організацію
"Кращий Сихів"

КРАЩИЙ
СИХІВ

Немає бар'єрів.
У сквері два типи
тактильної плитки
для людей
з вадами зору

Круглі лавки
сприяють
спілкуванню

Сквер Гідності –
громадський
простір на Сихові

1

В який період почалася хвиля масових встановлень пам'ятників Степану Бандері?

2

Як мешканці неформально використовують площу?

3

Які масові заходи зазвичай відбуваються біля пам'ятника?

4

Яка висота пам'ятника?

5

Скільки символічних опор має арка, частина Меморіалу Степану Бандері?

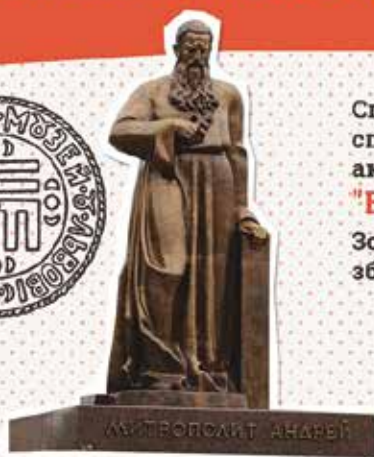
6

З ким зображений Степан Бандера на приватній фотографії?

Постать Андрея Шептицького. Форми вшанування

Національний музей імені Шептицького – **100 тисяч** одиниць збереження

Пам'ятник Митрополиту Андрею у сквері біля церкви св. Юра

Спорудження пам'ятника спричинило протести активістів під назвою **"Врятуй сквер"**

Зокрема, активісти виступали за збереження столітніх **дерев** у сквері

Третій пам'ятник

Шептицькому у Львові. Два попередні зруйнувала радянська влада

Пам'ятник Андрею Шептицькому (1930-і роки)

Андрей Шептицький – меценат, суспільний діяч, граф, митрополит...

Центр Шептицького – сучасна бібліотека і культурний центр

1 Скільки пам'ятників Андрею Шептицькому було у Львові?

2 За що виступали активісти ініціативи "Врятуй сквер"?

3 Скільки одиниць зберігається у фондах Національного музею імені Андрея Шептицького у Львові?

4 Чи є головний убір на фото Митрополита?

5 Чим є Центр Шептицького?

6 Чи правда, що Митрополит Андрей був графом?

Площа перед Оперним театром

У народі пам'ятник
Леніну називали
"Сажотрус"

У 1952 році
встановили пам'ятник
Леніну

У **1943** році встановили
монумент, який
позначав площу
Адольфа Гітлера

Оперний театр був
свідком не лише культурних,
але й трагічних подій в історії
Львова.
У липні 1941 року площа перед
театром стала одним з місць
єврейського погрому

У всі періоди —
№1 серед найбільш
популярних
і фотографованих
місць Львова

Теперішній
проспект Свободи
міняв назву **17** разів

Від 1990 року —
**простір для міських
свят і комерційних
заходів**

1 Які ідеологічні пам'ятники знаходилися на площі перед Оперним театром?

2 Що зараз розташоване на площі перед Оперним театром?

3 Як жартівливо називали пам'ятник Леніну?

4 Скільки разів була змінена назва теперішнього проспекту Свободи?

5 Які трагічні події відбувалися на площі перед театром у липні 1941 року?

6 Чи правда, що площа перед Оперним театром – п'ята у рейтингу найбільш популярних і фотографованих місць Львова?

Простір Синагог

Синагога **Золотої Рози**
у Львові, акварель
Альфреда Каменобродського
(кінець XIX ст.)

Велика
міська синагога

Лешек Аллерганд –

Пережив 13-річною дитиною Голокост у Львові. Став головним лікарем польської олімпійської збірної. Видав книгу про Голокост на основі своїх та дідусевих спогадів

Колись на вул. Старосврейській існували **дві синагоги** і Будинок навчання Бейт Гамідраш. Все зруйноване під час Голокосту. До початку Другої світової війни у Львові було **понад сто будівель синагог**

Цитати на плитах **"Увіковічення"** – можливість почути голоси різних людей, які мешкали у Львові

Це меморіальний, нефігуративний, публічний простір. Команда працювала над втіленням проекту **8 років**

1 Чи правда, що "Простір Синагог" виконує також функцію публічного простору?

2 Скільки років команда працювала над втіленням проекту "Простір Синагог"?

3 У якому віці Лешек Аллерганд пережив події Голокосту у Львові?

4 Скільки синагог знаходилося на сучасній вулиці Староєврейській?

5 Чи правда, що "Увіковічення" – назва книги про Голокост?

6 До якого періоду у Львові існувало понад сто будівель синагог?

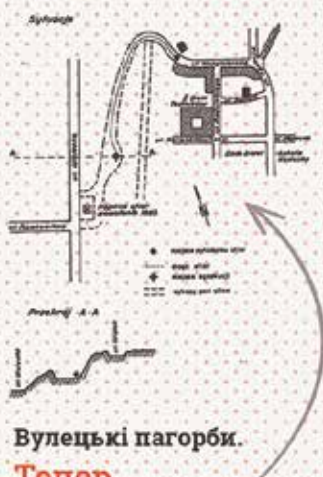

Убивство львівських професорів

Тадеуш Бой-Желенський

польський письменник,
літературний і
театральний критик,
сатирик, публіцист
Арештований і
розстріляний в ніч з 3
на 4 липня

Одну з вулиць у Львові,
між сучасними Героїв
Майдану та Миколи
Лукаша, 1946 року
назвав його іменем

Вулецькі пагорби.

Тепер
Студентський парк

Трагічна подія сталась в
липні 1941 року
під час німецької
окупації міста.
Було розстріляно
близько 40 львів'ян

Пам'ятник розстріляним львівським
професорам, споруджений в 2011 році

Частина Меморіалу –
прямокутна арка,
побудована з кам'яних
кубів із зображенням
чисел – їх 10

Камінь під номером V
порушений і загрожує
руйнуванням всієї арки.
Це позначає порушення
П'ятої Заповіді –
"Не вбивай"

У пам'ять протрагічну подію
споруджено меморіальний комплекс

1 Зі скількох каменів-кубів складається арка на Меморіалі?

2 У якому році сталася трагічна подія – розстріл львівських вчених на Вулецьких пагорбах?

3 Хто такий Тадеуш Бой-Желенський і як він пов'язаний із Меморіалом на Вулецьких пагорбах?

4 Яка сучасна назва парку, де розташований пам'ятник розстріляним львівським професорам?

5 Яка цифра позначена на вибитому камені пам'ятника і чому?

6 Чи правда, що вулицю імені Тадеуша Бой-Желенського було перейменовано в 1990-х роках?

Листопад 1918 року

Відкриття відбудованого "Цвинтаря Орлят" і Меморіалу воїнам УГА за участі президентів Польщі та України (2005 рік)

Листопад 1918 є частиною української та польської героїчних історій

Українські пластуни проводять **теренову гру** – імітацію подій 1918 року

У Львові одночасно встановили два пам'ятники ЗУНР – від Міської ради та Обласної адміністрації. Відстань між пам'ятниками – **150 метрів**

У радянський період у ніч на 1 листопада на занедбаних могилах воїнів УГА таємно покладали **китиці калини**

Діалог двох пам'ятей про трагічні події – **меморіали УГА та Львівським Орлятам**. Меморіали знаходяться один навпроти одного на **Личаківському кладовищі**

"На цьому цвинтарі поруч лежать колишні однокурсники, сусіди, родичі. Одні – під українським тризубом, інші – під польським орлом..."

1925-1950 роки – пам'ятник Орлятам біля Політехніки

Цвинтар Орлят у 1919 році

1

Яка відстань між пам'ятниками ЗУНР, одночасно встановленими у місті до 100-річчя подій?

2

Коли відбулися конфліктні події, які є частиною української і польської героїчних історій?

3

Чи правда, що пам'ятник Орлятам біля львівської Політехніки проіснував до 2000-х років?

4

Що символічно покладали на занедбані могили воїнів УГА в радянський період?

5

Де знаходяться меморіали Львівським Орлятам та воїнам УГА, що розташовані один навпроти іншого?

6

В якій формі вшановують пам'ять про події 1918 року пластуни?

Камені спотикання

Камені спотикання —
символи трагічних подій ХХ ст

Проект, покликаний вшановувати
пам'ять жертв нацизму,
переслідуваних або вбитих
у період 1933 - 1945 років

Кожен камінь виготовлений вручну,
вартість одного — близько **120 євро**

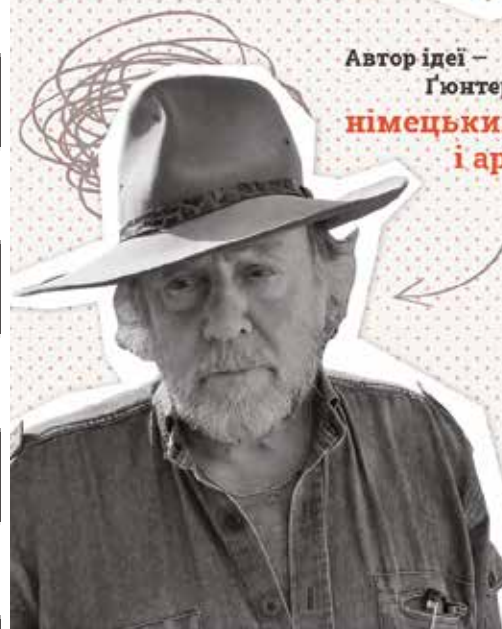
Гаслом цього проекту є
цитата з **Талмуду**
"Людина є забутою тоді,
коли ми забуваємо її ім'я"

Автор ідеї —
Гюнтер Демінг,
**німецький скульптор
і архітектор**

Зузанна Гінчанка —
польсько-єврейська поетеса, життя та
творчість якої пов'язані зі Львовом,
"камінь спотикання" викарбуваний у Рівному

Перші камені спотикання
встановлені в Україні — в містах
Чернівці та Рівне

Лаконічні слова на
латунній
поверхні серед
міської бруківки:
ім'я та роки життя

1 Хто така Зузанна Гінчанка, чому її ім'я викарбувано на "Камені спотикання"?

2 Що вказано на "Каменях спотикання"?

3 В яких українських містах уперше встановлені "Камені спотикання"?

4 Гасло проекту – "Людина є забутою тоді, коли ми забуваємо її "

5 Кого вшановує проект "Камені спотикання"?

6 Яка професія автора проекту "Камені спотикання" Гюнтера Демінга?

Пам'ятник Героям і жертвам Чорнобиля

"Постать ліквідатора огортають крила, подібні до саркофага. Одна рука тягнеться до розірваного **атома**, як символу ЧАЕС", – скульптор Володимир Федорченко

Пам'ятник знаходиться у сквері вулиці Морозної у **Сихівському масиві**

Саме у цей район, переселили людей із зони відчуження (зокрема з **Прип'яті**)

Пам'ятник виконує свою функцію здебільшого лише під час офіційних практик до Міжнародного дня пам'яті про чорнобильську катастрофу – **26 квітня**

Актуалізація подій – **серіал "Чорнобиль"** від НВО (2019 року), рейтинг IMDb – 9,4

Ще один об'єкт у Львові, присвячений аварії на ЧАЕС – на подвір'ї Університету безпеки життєдіяльності

"Чорнобильська молитва" – книга нобелівської лауреатки **Світлани Алексієвич**, присвячена аварії на Чорнобильській АЕС. Авторка розмовляла із більш ніж 50 свідками

1

З якого міста поблизу Чорнобиля переселяли мешканців після аварії на атомній електростанції?

2

Як називається книга Світлани Алексієвич, написана на основі розмов зі свідками?

3

В якому районі Львова знаходиться пам'ятник Чорнобильській трагедії?

4

Який популярний рейтинговий продукт про події 1986 року з'явився в 2019 році?

5

Міжнародний день пам'яті про Чорнобильську катастрофу

6

Що у виконанні пам'ятника Чорнобильській трагедії символічно розташоване над постаттю ліквідатора?

Велика Війна в маркерах пам'яті міста

Галицька битва 1914 року – одна з найбільших битв між арміями Російської та Австро-Угорської імперій

Пагорб Слави
Сучасного вигляду Меморіал набув у радянський період, хоча насправді історія його створення сягає часів Першої світової війни

Могила Невідомого Солдата –

практика вшанування загиблих солдатів. Вперше встановлена – 1921 року в Парижі

Скульптура "Залізного рицаря"

знаходилась на Гетьманських валах (проспект Свободи). Мешканці міста робили пожертви на війну та забивали цвяхи в дерев'яну скульптуру, перетворюючи її на "залізу"

Червоний мак –

символ пам'яті жертв Першої світової війни, а згодом – жертв усіх збройних конфліктів, починаючи із 1914 року

ПАМ'ЯТАЄМО
ПЕРЕМАГАЄМО

Війна позначається на щоденному житті людей, але пам'ять про неї часто зосереджується тільки на "великих подіях"

Загиблих вояків Австро-Угорської армії російська влада розпорядилась ховати на спеціально створеному цвинтарі на Личакові. Солдат імперської Росії ховали на Пагорбі Слави

1

З якого матеріалу була виконана скульптура "Залізного лицаря", що розташовувалася в часи Першої світової війни на теперішньому проспекті Свободи?

2

В якому році відбулася Галицька битва?

3

В якому місті вперше було встановлено "Могилу Невідомого Солдата"?

4

Де у Львові ховали солдатів імперської Росії під час Великої війни?

5

Який символ залишився дотепер у пам'ять про жертв війн і конфліктів?

6

Чи правда, що солдатів Австро-Угорської армії й імперської Росії ховали разом?

Янівський табір

Масштабна трагедія Голокосту знищила **кожного третього** мешканця довоєнного Львова і незворотно змінила обличчя міста

Янівський табір — найбільший на території сучасної України нацистський табір. Поеднував роль концентраційного і табору примусових робіт

Табір розташований на вулиці Шевченка (до 1944 р. — Янівська)

До початку Другої Світової війни, тут знаходився **завод** з виготовлення мукомольних машин Штайнгауза

Урочище Піски — місце масових розстрілів євреїв у роки німецької окупації, неподалік Янівського табору

У Львові багато місць, пов'язаних із Голокостом. Вони ніяк непомарковані, тому стають **місцями не-пам'яті**

Леон Веллс — мешканець Львова, в'язень Янівського табору, залишив спогади

Оркестр Янівського концтабору виконує **"Танго смерті"**. Фотографія стала іконічним зображенням Голокосту

Нотатки Леона Веллса були опубліковані **у книзі** (1946 р.)

1 Під час Голокосту був вбитий кожен
мешканець довоєнного Львова

2 Чи правда, що у Львові промарковані всі місця,
пов'язані з історією Голокосту?

3 Що знаходилося на місці Янівського табору до
початку Другої світової війни?

4 Як називалося місце масових розстрілів поблизу
Янівського табору?

5 Чи правда, що нотатки Леона Веллса стали основою
для сценарію фільму?

6 Що зображено на фотографії, яка стала одним з
іконічних зображень Голокосту?

Пам'ятник Кобзарю

З 1898 до 1950 року тут стояв кінний монумент польському королю **Яну III Собеському** (сьогодні він знаходиться у Гданську)

Пам'ятник спорудили завдяки допомозі діаспори з **Аргентини**. Скульптуру виготовляли в Аргентині і доставляли кораблем

Точна копія-мініатюра з **Брайлівським шрифтом** для людей з вадами зору

Протягом радянського періоду розміщувалася **клумба**

Жаба, Серфінгіст — неформальні назви пам'ятника

1384 пам'ятників Тарасу Шевченку у світі

Проект **"Квантовий стрибок"** — сучасна форма актуалізації

Клумба — народна назва простору, де зараз стоїть пам'ятник Шевченку. З часів Перебудови люди збираються тут на мітинги

Приватне, політичне і публічне життя міста. Місце для зустрічей, зборів, мітингів, демонстрацій, концертів

1 Де був виготовлений пам'ятник Кобзарю у Львові?

2 Де зараз знаходиться монумент Яну Собеському, який стояв на місці теперішнього пам'ятника Кобзарю?

3 Що знаходилося на місці пам'ятника Шевченку у радянський період?

4 У чому полягає інклюзивність пам'ятника?

5 Якого кольору вуса у Кобзаря на зображенні однієї з робіт проекту "Квантовий стрибок"?

6 Чи правда, що у світі понад 2000 пам'ятників Кобзарю?

Вшанування пам'яті жертв катастроф, аварій, терактів

Квіти, принесені до
Кенсінгтонського
палацу, реакція на
загибель
Принцеси Діани,
1997 рік

Світова практика вшанування
жертв катастроф — **принесення квітів**
та інших символічних предметів
(на місце катастрофи, під посольства...)

Ground Zero у Нью-Йорку — місце, на
якому стояли вежі-близнюки до теракту
11 вересня 2001 року

Ground zero —

це вираз на позначення місця, де
відбувся вибух ядерної бомби,
або "точка нуля", "початок відліку"

Вулиця Авіаційна

Каплиця,

споруджена у пам'ять про жертв
Скнилівської трагедії на летовищі

Скнилівська трагедія — аварія, що трапилася
під час святкування на Скнилівському
аеродромі під Львовом **27 липня 2002 року**

77 загиблих —
77 каменів

1

Скільки каменів увіковічнює Скви́лівську трагедію і чому таке число?

2

Яку архітектурну форму було споруджено у пам'ять про жертв Скви́лівської трагедії на лєтовищі?

3

Що означає термін "Ground Zero"?

4

В якому році трапилася Скви́лівська трагедія?

5

Чи зображена людська фігура у Меморіалі пам'яті жертв теракту 11 вересня 2001 року?

6

Світова практика спонтанного вшанування жертв катастроф, аварій, терактів

"Нехай так стоїть,
щоб з усіх трамваїв
було видно", – співавтор
скульптури
Валентин Борисенко

Бронза

Архітектурна ідея пам'ятника –
Анатолій Консулов,
архітектор, який спроектував
багато будівель та об'єктів
у Львові в 1950-70-х роках

Пам'ятник
споруджено
1977 року

Іван Федоров –
український **першодрукар**

У радянський час монумент
трактувався як символ дружби
між Львовом та Москвою

Букіністи –
люди,
які торгують
старими
книгами

Навколо пам'ятника –
книжковий ринок,
продаж раритетних речей

Від періоду Перебудови тут
можна придбати закордонні
вінілові платівки

Місце для **мітингів**

1 З якого матеріалу виконаний пам'ятник Івану Федорову?

2 Чи правда, що Іван Федоров – автор перших українських рукописів?

3 В який період архітектор Анатолій Консулов проектував будівлі у Львові?

4 Чи правда, що букіністи – це люди, що торгують щойно виданими книгами-бестселерами?

5 Як обґрунтовував вибір місця пам'ятника Федорову його співавтор, Валентин Борисенко?

6 Що можна було придбати біля пам'ятника в часи Перебудови, окрім книжок?

Пам'ять про Революцію Гідності 2013-2014

Громадський простір

Проект складається з двох частин: площі зі стелою на верхній терасі та пішохідного моста між пагорбами вздовж вулиці Кривоноса

Меморіал героїв Небесної Сотні у Львові

У конкурсі на проект переміг авторський колектив: Андрій Лесюк, Марія Яструбчак та Христина Пундак
Місце для Меморіалу обирали і узгоджували з родинами героїв

Назви вулиць — практика пам'ятання в міському просторі

Мурали та графіті

Український католицький університет у пам'ять про свого викладача Богдана Сольчаника, героя Небесної Сотні, заснував **стипендію для навчання** на докторській програмі

Дошки пам'яті у державних установах

Спонтанні та тимчасові форми вшанування пам'яті про трагічні події

1

З яких елементів складається проект Меморіалу Героїв Небесної Сотні у Львові і чи присутня там скульптура?

2

У який спосіб вшанували пам'ять про викладача Богдана Сольчаника в Українському католицькому університеті?

3

Що зображено на дошках пам'яті Небесної Сотні у державних установах?

4

Як називаються величезні малюнки на вільних стінах будинків?

5

Чи є жінки в авторському колективі проекту Меморіалу Героїв Небесної Сотні ?

6

Чим була встелена бруківка на Алеї Небесної Сотні в Києві, як вияв спонтанної форми вшанування?

Пам'ятник жертвам львівського гетта і меморіалізація Голокосту

Неподалік розташований
Меморіальний музей
"Територія терору"

"Брама смерті" – головний в'їзд
у гетто, біля залізничного
моста

У листопаді 1941
близько **60 000**
євреїв змусили
переселитись
до відведених під гетто
дільниць Клепарів
та Замарстинів

Більшість із них пізніше
ув'язнили у Янівському
таборі, вбили або
відправили до
Белжецького табору смерті

Термін "**гетто**" –
дільниця, де мешкали
євреї у Середньовіччі

**Пам'ятник жертвам
львівського гетта** –
алегорична фігура
чоловіка з піднятими
вгору головою та
руками

Меморіал пам'яті
вбитим євреям
Європи в Берліні
Складається з близько
трьох тисяч
прямокутних бетонних
стел різної висоти

Гранітна таблиця
"Пам'ятай та в
серці бережи"

**Пам'ятник убитим євреям
на березі Дунаю в Будапешті.**

Розставлене на краю набережної Дунаю
бронзове взуття

1 Як у Середньовіччі називалася діляниця, де мешкали євреї?

2 Який музей знаходиться поблизу пам'ятника жертвам львівського ґетта?

3 Як називали головний в'їзд у львівське ґетто?

4 В яких містах розташовані меморіальні форми в пам'ять про трагічні події Голокосту?

5 Скільки євреїв змусили переселитись до відведених під ґетто діляниць Клепарів та Замарстинів?

6 Що, окрім гранітної таблиці "Пам'ятай та в серці бережи", розташовано в комплексі пам'ятника жертвам львівського ґетта?

Репресії і терор. Друга світова війна у пам'яті міста

Після Другої світової війни будівлі Львова здебільшого збереглися, але **соціальне обличчя міста було змінено назавжди**

За статистикою втрат стоять тисячі окремих **персональних доль мешканців міста**, позбавлених дому, сім'ї, близьких та власного життя

Лише **п'ята частина** мешканців довоєнного Львова пережила війну через дії тоталітарних режимів: **депортації, геноциди та репресії**

Тюрма на Лонцького
(вулиця Бандери, 1-3) – місце злочинів тоталітарних режимів

"Пам'яті жертв політичних репресій"
В'язниця на Замарстинові

Марсове поле – військовий меморіал, де перепоховані воїни Червоної армії.

Пам'ятник жертвам комуністичних злочинів
складається з фігури чоловіка, який пробиває масивні ґрати

Янівський цвинтар,
пам'ятник дітям-жертвам НКВС

Меморіал жертвам комунізму у Празі.
Розташований на бетонних сходах. Сім бронзових скульптур, які поступово руйнуються

Пам'ятник героям-танкістам
Танк ІС-2 було встановлено на вулиці Личаківській (1945 - 1991 роки)

1

Чи правда, що половина мешканців
довоєнного Львова залишилася жити в місті
в повоєнний час?

2

Чи присутня людська фігура у скульптурному
виконанні пам'ятника жертвам комуністичних
злочинів?

3

У якому місті встановлений Меморіал жертвам
комунізму з зображенням бронзових людських
скульптур, які поступово руйнуються?

4

Чим є споруди на вулицях Бандери та
Замарстинівській, зображені на фотографіях?

5

На якому кладовищі встановлений пам'ятник
дітям-жертвам НКВС?

6

Який об'єкт було встановлено на вулиці
Личаківській у пам'ять про героїв-танкістів?

Пам'ятник Адаму Міцкевичу

Разом із Оперним театром та пам'ятником Яну Собеському він став одним із символів Львова ХХ ст., біля яких завжди **робилися фото на згадку**

Бронза

Пам'ятник польському національному поету-романтику Адаму Міцкевичу був встановлений **на Маріацькій площі** (тепер – Міцкевича), 1904 рік

Пам'ятник виконаний у формі колони, з високим гранітним п'єдесталом. До колони прикріплена **фігура крилатого генія**, що вручає поетові ліру

Відкриття пам'ятника стало визначною подією у місті. Для охочих на нього потрапити організували спеціальні потяги до Львова зі **знижкою до 40-50%**

На постаменті спереду напис металевими літерами: Adam Mickiewicz, а позаду – великий бронзовий картуш **із гербами Литви і Польщі**

Раніше на цьому місці стояла **фігура Діви Марії**

1

Яка скульптура розташовувалася на місці, де зараз стоїть пам'ятник Адаму Міцкевичу?

2

Чи правда, що пам'ятник Адаму Міцкевичу у Львові був встановлений у 19 столітті?

3

Яку фігуру зображено поруч із постаттю Адама Міцкевича?

4

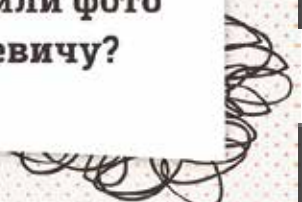
Яку знижку на потяги з інших міст було запропоновано бажаючим відвідати відкриття пам'ятника Міцкевичу?

5

Герби яких держав зображені на бронзовому картуші?

6

Де найчастіше у Львові в ХХ столітті робили фото на згадку, окрім пам'ятника Адаму Міцкевичу?

Пам'ятники професіям

Пам'ятник
Юрію Змієборцю —
правоохоронцям, які
загинули під час виконання
службових обов'язків

Колись на цьому місці
був пам'ятник
громадському діячеві
Францішеку Смолюці,
ініціатору спорудження
Кургану Люблінської унії
на горі Високий Замок

Пам'ятник
медикам,
які загинули під час
Другої світової війни
(Серцю Данко),
встановлений
1975 року біля
Медичного
університету

Пам'ятна таблиця на
східному фасаді ратуші
у Львові "1 травня 1890 р.
Робітники Львова вперше
відзначили Свято міжнародної
солідарності трудящих"

Пам'ятник
знахарці
Зображує жінку з
пучком зілля у лівій
руці. На її праву
руку намотана змія

Пам'ятна таблиця
**першої
профспілкової
організації**
на вулиці Винниченка, 8

Пам'ятник ветеринару
Форма вдячності ветеринарним лікарям,
які від 1784 року працювали у Львові

Пам'ятник рюкзаку
Металевий рюкзак з'явився
у внутрішньому дворіку
географічного факультету
Університету імені
Івана Франка

1 Скільки кінних скульптур зображено на картці?

2 Пам'ятник медикам (Серцю Данко) встановлений у пам'ять про медиків, які загинули під час

3 Який об'єкт встановлений у подвір'ї географічного факультету у 2002 році?

4 Хто зображений на пам'ятнику вшанування правоохоронців, що загинули під час виконання службових обов'язків?

5 Чи має пам'ятник Францішеку Смольці постамент?

6 Чи є серед пам'ятників професіям фігура жінки?

Жінки в символічному просторі міста

Скульптура жінки на Хуторівці – фігура міського пейзажу. Колись вона тримала голуба

Жіночий рух – потужне явище суспільного життя міста першої половини XX століття.

Віртуальна прогулянка "Жінки у міжвоєнному Львові" – міський простір з перспективи жіночої історії

Олена Кульчицька та Луція Фрей

представлені в соціальному проекті «Гордість міста». Інформацію про них розмістили на білбордах та сітілайтах Львова

Перша жінка-космонавтка

До 1991 року іменем Валентини Терешкової у Львові було названо вулицю (тепер Виговського). Терешкова свого часу побувала у Львові на відкритті житлового масиву. Зараз відбуваються дискусії стосовно демонтажу

Дослідження 2007 року показало, що у Львові був лише один пам'ятник, який би увічнивав реальну історичну особу жінки – погруддя Лесі Українки

Є чимало скульптур жінок-алерогій, які є позначенням абстрактних цінностей чи чеснот, а не реальними постатями

Барельєф на будівлі "Вільна Україна", Пам'ятник Львівським Політехнікам, Пам'ятник Просвіті

З понад 200 пам'ятників – лише декілька жінкам

Бронзовий пам'ятник Соломії Крушельницькій у дзеркальній залі Львівської опери

1

Хто така Валентина Терешкова і чому пам'ятник цій жінці знаходиться у Львові?

2

Кому присвячена пам'ятна скульптура в дзеркальній залі Львівської опери?

3

Дослідження 2007 року виявили лише один пам'ятник, який увіковічнює реальну жінку. Хто вона?

4

Чи правда, що потужне явище жіночого руху у Львові розпочалося в середині 19 століття?

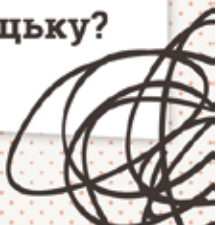

5

Що колись знаходилося на руці жінки – фігури міського пейзажу на Хуторівці?

6

Чи правда, що проект "Гордість міста" розповідає про Олену Кульчицьку та Соломію Крушельницьку?

Спорт

Копаний м'яч —
так називали футбол
на початку 20 століття

Пам'ятник товариству
"Сокіл-Батько"
засноване 1867 року
**рух за здоровий
спосіб життя** —
наприкінці 19 ст. був
популярним у Європі

Іван Боберський —

"батько" українського
тіловиховання, педагог.
Іменем Боберського
назвали Львівський
державний університет
фізкультури

**Пам'ятник "Першому
футбольному матчеві
України"**

Відкритий у 2004 році з
нагоди 110-річчя першого
футбольного матчу, на місці
колишнього стадіону

**Перший львівський
стадіон**

Пам'ятник
гравцям "Карпат", що здобули
Кубок СРСР з футболу 1969 року,
алея стадіону "Україна"

Віктор Чукарін —

гімнаст, перший українець, що став
Олімпійським чемпіоном

Надгробок Віктора Чукаріна на
Личаківському цвинтарі

**Пам'ятник
лучнику**

викували ковалі
Висота —
2,5 метри,
вага —
200 кілограмів

1 Як називали футбол на Галичині на початку 20 століття?

2 Хто такий Віктор Чукарін?

3 Чи має Іван Боберський на зображенні головний убір?

4 Чи правда, що перший футбольний матч в Україні відбувся наприкінці 19 століття?

5 Чи зображена постать футболіста у повен зріст на пам'ятнику гравцям "Карпат", що здобули Кубок СРСР з футболу 1969 року?

6 Чи присутній на зображеннях кований пам'ятник біатлоністу, висотою 2,5 метри?

Митці у маркерах міста

Пам'ятник
**Никифорові-Епіфанію
Дровняку**

Художник-примітивіст
лемківського
походження

Володимир Івасюк –
композитор,
український естрадний
виконавець

h-3,5 метри

Пам'ятник зображає
музиканта у повен
зріст

Ініціатор –
Святослав Вакарчук

Бронза

Іван Труш –
художник-імпресіоніст
немонументальна скульптура
в людський ріст
Поруч з Академією мистецтв
та Коледжем імені Труша

Імена **Олени Кульчицької**
та Олекси Новаківського
у назвах шкіл та експозиціях
меморіальних музеїв

В ЦЬОМУ ВУЛИЦЬКУ
В 1958–1967 РОКАХ
ЖИЛА І ТВОРИЛА
НАРАДНИЦЮ ХУДОЖНИКІВ УМІ
ОЛЕНА
КУЛЬЧИЦЬКА

В ЦЬОМУ ВУЛИЦЬКУ В 1912–1928 РОКАХ
ЖИВІ І ТВОРИЛИ ВІДАТНІ ЧОЛОВІКИ
ХУДОЖНИК О. ЛЕКСА НОВАКІВСЬКИЙ

Пам'ятник
**Михайлу
Вербицькому** –
композитор,
автору Гімну

Пікассо – іронічна фігура
художника біля
однойменного нічного
клубу

У світі налічується
16 пам'ятників
художнику

У Львові в пам'ять про музиканта
Андрія Кузьменка – конкурс
на створення громадського
простору

**"Місця щасливих
людей"**

альтернатива
традиційним
формам

1 Скільки пам'ятників художнику Пікассо налічується у світі?

2 Чи правда, що Іван Труш був художником-мариністом?

3 Автор українського Гімну, пам'ятник якому знаходиться у Львові

4 Чи правда, що пам'ятник Никифорові-Епіфанію Дровняку у Львові зображений на постаменті з погруддям?

5 Чи правда, що Володимир Івасюк був рок-музикантом?

6 Як хочуть назвати громадський простір у пам'ять про музиканта Андрія Кузьменка?

Повсякденна радянська спадщина

Фонтан з Кульбабою
на площі Галицькій —
демонтований, спадок
радянського модернізму

Фігура "Світезянки"
проіснувала на цьому
місці до 1950 року,
її замінили тоді
фігурою хлопчика

Рибки —
чаша, яку підтримували фантастичні
морські істоти — тритони.
Фонтан установили після
Другої світової війни на місці
криниці з фігурою
Діви Марії

**Закрита
мозаїка на
вулиці Сахарова**

Зруйнована 2019 року **мозаїка Володимира
Патика на магазині "Океан"**

Київський татуювальник,
проект Decommunized —
**татуювання з
радянськими мозаїками**

Чимало мозаїк та споруд
радянського періоду
перебувають у **занедбаному
стані** або були **знищені**
через халатність

1 Як називали фонтан, що знаходився на місці криниці з фігурою Діви Марії?

2 На місці якого фонтану (вже зруйнованого) була розташована фігура "Світезянки"?

3 На фасаді якої будівлі знаходилася зруйнована мозаїка Володимира Патика із зображенням риб?

4 Як актуалізував проблему зі знищенням радянських мозаїк київський проект Decommunized?

5 На якому материку знаходиться меморіальний фонтан "Ель-Аламейн", схожий на зруйнований львівський фонтан з Кульбабою?

6 Чи правда, що більшість споруд та об'єктів радянського періоду збережені в чудовому стані?

Релігійні скульптури у публічному просторі

Скульптура Папи на Сихові, з нагоди візиту **Івана Павла II**

точна копія скульптури, яка стоїть у Ватикані

Зустріч із молоддю
2001 рік

Колона святого Яна з Дуклі

Барокова колона біля Бернардинського монастиря (1736 рік)
Фігура зникла з колони близько 1950 року, на її місці встановили вазу

Фігура Діви Марії –

від 1862 р. займала центральне місце на площі Маріацькій (Мицкевича)

Фігура Діви Марії біля костелу Св. Марії Сніжної
Серед мистецтвознавців вважають, що це був твір Йогана **Пінзеля** (1768 р.). Скульптура зникла у 1970-х роках

У радянський період – **чаша**, яку підтримували тритони

У 1997 р. повернули копію фігури

У християнському світі традиція встановлювати гігантські релігійні монументи найбільше поширена у **Латинській Америці**

Статуї Христа у Ріо-де-Жанейро та Альмаді поблизу Лісабона

1

Що знаходилося в радянський період на місці, де тепер стоїть фігура Діви Марії на площі Міцкевича в радянський період?

2

Де найбільше поширена традиція встановлення гігантських релігійних монументів?

3

Коли відбулась зустріч із молоддю Івана Павла II у Львові?

4

Що встановили на місці зниклої фігури на Колоні Святого Яна з Дуклі?

5

Кого вважають автором зниклої скульптури Діви Марії біля костелу Марії Сніжної?

6

Сучасна назва колишньої площі Маріацької

Розважальна міська скульптура

Пам'ятник **Юрію Кульчицькому**, пов'язаний з кавою, встановлений приватним підприємством. Викликав чимало суперечок в місті щодо естетичності

Неформальні фігури міського пейзажу не прагнуть ушляхення чи **пропаганди**. Вони розважають, викликають посмішку та іронію і **закликають до взаємодії**. Багато з них мають **рекламну роль**

Часто їх встановлюють **без жодних погоджень**

Історичні постаті –
Леопольд фон Захер-Мазох,
винахідники газової лампи

Фонтан Ромео і Джульєтти, Бровар, Сажотрус, Кентавр розміщені в центральній частині міста

Львів'яни створили ініціативну групу **"Нас не питали!"**. Група виступає за включення громади в обговорення міських проєктів

Ритуали навколо комерційних пам'ятників – натирають до блиску, вішають замки, залишають монети

1

Як називається ініціативна група, створена львів'янами як реакція на встановлення у міському просторі непогоджених об'єктів?

2

Які популярні ритуали відбуваються навколо комерційних малих монументів?

3

Чи правда, що більшість розважальних міських скульптур розташовані в "спальних районах"?

4

Чи правда, що скульптура Леопольда фон Захер-Мазоха знаходиться на постаменті?

5

З чим асоціюють постать Юрія Кульчицького?

6

Чи завжди дотримана процедура погоджень при встановленні пам'ятників та монументів у місті?

Пам'ятникопад і декомунізація

Процес декомунізації узаконений
ухвалою Верховної Ради **2015 року**

Зміни назв вулиць, перейменування
адміністративних одиниць

Декомунізація –
процес позбавлення від
комуністичної ідеології,
що розпочався в часи
розпаду СРСР та активізувався
в період Революції Гідності

Пам'ятникопад –
хвиля демонтажів і
пошкоджень пам'ятників
комуністичним, радянським
політичним діячам
XX століття

Перша хвиля –
початок 1990-х

Під хвилею декомунізації –
знищені неідеологічні
пам'ятники, мозаїки, мурали

Світова практика – **музеї**
демонтованих пам'ятників.
Низка пам'ятників
демонтованих у Львові
розміщені у **"Території Терору"**

"Монумент Слави"
відкрито у травні 1970 р.,
біля Парку культури

Дискусії про демонтаж
пам'ятника чи його частин.
2007 року напис
"Слава советской армии"
замінили на
"Переможцям над нацизмом"

У Львові демонтовані
пам'ятники **Степану**
Тудору, Юрію Великановичу

Хоча Юрій Великанович
загинув у 1938 р. у
Громадянській війні в
Іспанії, а Степан Тудор
у 1941 р. під час
бомбардування.
Обидва не підпадають
під закон про
декомунізацію

У процесі демонтажу

1 Коли розпочалася перша хвиля демонтажів пам'ятників комуністичним діячам 20 століття?

2 Яким терміном називають процес позбавлення від комуністичної ідеології?

3 Чи підлягали під закон про декомунізацію пам'ятники Степану Тудору та Юрію Великановичу?

4 Світова практика зберігання демонтованих пам'ятників

5 Які мистецькі об'єкти знищують під хвилю процесів декомунізації?

6 Чи присутня в виконанні "Монументу Слави" фігура жінки?

Великі історичні постаті з минулих століть

Погруддя Богдана Хмельницького, пам'ятник Івану Підкові, вулиці Гонти, Залізняка, Кривоноса, площа Коліївщини – практики пам'ятання, пов'язані з **козацькою добою**.

Більшість пам'ятників встановлені в **радянський період**

Пам'ятник Богдану Хмельницькому

Встановлений у радянський час як герою соціальної боротьби. Сьогодні Хмельницького шанують як українського національного героя, але в історії Львова його роль неоднозначна

Іван Підкова

1965 року

У первісному написі "герой спільної боротьби російського, українського та молдовського народів проти турецьких поневолювачів" слово "російського" було закрито композицією з гілочкою калини у 2000-х

Данило Галицький,

князь і король, вважається засновником Львова

h – 10 метрів
з граніту та бронзи

Пам'ятник розташований на місці **Галицької брами**, одного з двох давніх в'їздів до міста, що сьогодні не існує

Ян Кілінський

1894 рік – найстаріший у Львові пам'ятник, що дійшов до наших днів

Пам'ятник Бартошу Гловацькому

Зведений у 1906 році героєві повстання під проводом Тадеуша Костюшки

Площа Галицька, 1913 рік

1

Яка висота пам'ятника Данилу Галицькому?

2

В який період було встановлено більшість пам'ятників у Львові, пов'язаних з козацькою добою?

3

Яке слово закрили композицією з підковою на пам'ятнику Івану Підкові?

4

Чи правда, що пам'ятник Бартошу Гловацькому найстаріший у Львові?

5

Чи Ян Кілінський зображений верхи на коні?

6

Чи присутні люди на фотографії площі Галицької 1913 року?

Політики та громадські діячі 19-20 століття

Пам'ятник Івану Франку споруджений в 1964 році

Один з перших львівських мітингів до проголошення Незалежності України

Парк і Університет 1939 року названий у честь Івана Франка

Пам'ятник Маркіяну Шашкевичу

"Руська трійця"

Встановлений на місці зруйнованої семінарії, в якій навчався Шашкевич, поруч із дзвіницею церкви святого Духа (сьогодні – музей "Русалки Дністрові")

В'ячеслав Чорновіл

Василь Стефаник

Відкриття пам'ятнику Василю Стефанику 1971 року з нагоди сторіччя народження

Перед входом до Наукової бібліотеки Академії наук імені Стефаника на вулиці Стефаника

Михайло Грушевський

На проспекті Шевченка (колись – вулиця Академічна), відкритий у 1994 році

Колись на цьому місці – пам'ятник драматургу графу **Александрю Фредро**

Після Другої світової війни було перевезено до Вроцлава

Василь Стус

На подвір'ї навчального закладу імені Стуса виготовлений із вапняку

1 Як колись називався проспект Шевченка, де зараз стоїть пам'ятник Михайлу Грушевському?

2 Куди перевезли пам'ятник Александру Фредро, що стояв на місці пам'ятника Михайлу Грушевському до Другої світової війни?

3 Чи правда, що пам'ятник Івану Франку був споруджений вже в часи Незалежності України?

4 Де встановлений пам'ятник Василю Стефанику?

5 Як називається музей, розташований поруч з пам'ятником Маркіяну Шашкевичу?

6 Кому встановили пам'ятне погруддя біля однойменного навчального закладу?

Життя навколо пам'ятників

Вандалізм

зловмисне руйнування або пошкодження культурно-історичних пам'ятників, інших матеріальних і культурних цінностей

Офіційні практики
Урочисті покладання квітів

Ізраїльський сатирик Шагак Шапіра – проект **"Йолокост"**

Протест проти легковажних фото на Меморіалі пам'яті жертв Голокосту в Берліні

Стихійні пам'ятники

"Пам'ятник" Майклу Джексону. Вшанування Майкла Джексона його фанатами через додавання предметів до постаменту пам'ятника композитору XVII ст. Орландо ді Ласо у Мюнхені

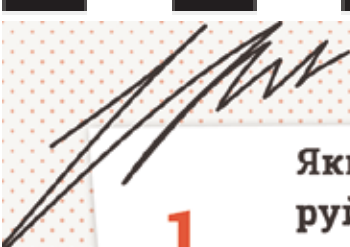
Антимонументи –

альтернатива традиційним пам'ятникам

"Пам'ятник проти фашизму, війни, насильства та за мир і права людини"
(1986 р.) в Гамбурзі –

На нижній секції колони перехожі могли зробити будь-який напис чи малюнок за своїм бажанням. За ідеєю автора, споруда з часом опускалась в землю. Цей **контрмонумент** говорить проплинність і зникомість пам'яті, і замість претензії на зверхню пропаганду закликає до **співтворення пам'ятника людьми**

1

Яким терміном називають зловмисне руйнування або пошкодження культурно-історичних пам'ятників, інших матеріальних і культурних цінностей?

2

Яким терміном називають тип монументів, альтернативних до традиційних пам'ятників?

3

Офіційні практики, які відбуваються навколо пам'ятників

4

Що відбувалося з колоною-контрмонументом, на якій перехожі робили малюнки та написи?

5

Що критикував у своєму проекті "Йолокост" ізраїльський сатирик Шагак Шапіра?

6

Кому встановили тимчасовий стихійний пам'ятник на Монументі композитору Ордандо де Ласо у Мюнхені?

МАТЕРІАЛИ ДЛЯ ОСВІТЯН

Організатор
Центр міської історії

Розробники
Христина Бойко
Ірина Магдиш

Візуальна частина
Оксана Нестеренко

Дизайн цифрової версії
Оксана Авраменко

